

DOBROŚLAW MAŃKOWSKI¹

Uniwersytet Gdański

PATRYK ARYS²

Uniwersytet Gdański

PROCES INSTYTUCJONALIZACJI BARE KNUCKLE FIGHTS: OD WALK ULICZNYCH PO ŚWIATOWE GALE

Streszczenie

Bare knuckle fights są obecnie zjawiskiem społecznym, o wymiarze globalnym. Celem tego artykułu jest przedstawienie procesu instytucjonalizacji boksu na gołe pięści oraz jego społecznej legitymizacji. Tego rodzaju walki mają swoją historię społeczną – od popularności w powstających społeczeństwach industrialnych, przez okres funkcjonowania w przestępczym subuniwersum, aż po ponowne pojawienie się w głównym nurcie sportów walki. Artykuł koncentruje się na drodze, jaką przeszedł boks na gołe pięści – od marginalnej dyscypliny do widowiska, które dziś przyciąga publiczność zapelniającą wielkie hale sportowe i jest transmitowane na cały świat. Procesowi instytucjonalizacji towarzyszyły zjawiska typowe dla społeczeństw kapitalistycznych i znane z historii innych dyscyplin sportowych: komercjalizacja, profesjonalizacja i mediatyzacja. W artykule zawarto również kontekst porównawczy z mieszanymi sztukami walki (MMA) oraz polską wersją boksu na gołe pięści. Analiza opiera się na koncepcji instytucjonalizacji Petera L. Bergera i Thomasa Luckmanna [1983].

Słowa kluczowe: boks, bare knuckle fights, sporty walki, instytucjonalizacja, zmiana społeczna

¹ Dr, Instytut Socjologii, Uniwersytet Gdański; e-mail: dobroslaw.mankowski@ug.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-5113-0743>.

² Mgr, e-mail: aryspatryk@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0006-6712-1589>.

WPROWADZENIE

Walki bokserskie na gołe pięści (ang. *bare knuckle fights*) mają swoją długoletnią tradycję. Początków można się dopatrywać już w XVI-wiecznej Anglii. Istnieją także dowody na przeprowadzanie tego typu pojedynków w starożytności [Gorn 2010, 2019]. Jednakże największą popularnością cieszyły się one w XIX wieku. Okres ten należy uznać za ich pierwszy złoty wiek, szczególnie w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych Ameryki. Równocześnie ich brutalność spowodowała, że zmieniające się pod wpływem procesu modernizacyjnego społeczeństwo industrialne zaczęło regulować rzeczywistość społeczną w sposób prowadzący do oficjalnego zakazu takich walk. Dlatego doszło do przeniesienia starć bokserskich na gołe pięści do świata nielegalnych praktyk społecznych. Powstające nowe zasady boksu zaproponowane przez Markiza z Queensbury (*Marquis of Queensbury*), takie jak nakaz używania rękawic przez zawodników, zakaz stosowania chwytów zapaśniczych oraz ograniczenie walki do 3-minutowych rund, a także uznanie, że jeśli bokser upadł na ring, to ma 10 sekund na powrót do walki, dodatkowo przyczyniły się do zmniejszenia ich popularności [Waterhouse 2002; Murphy, Sheard 2006; Anderson 2009; Gorn 2010]. Ponadto poddano ten typ boks marginalizacji, przypisując go niższym klasom i grupom etnicznym – szczególnie na Wyspach Brytyjskich, gdzie dotyczyło to m.in. etnicznych cyganów (ang. *gypsy*), którzy dzięki temu stali się głównymi zawodnikami walk bokserskich na gołe pięści (łącznie z Królem Cyganów) [Gorman 2003]. W Stanach Zjednoczonych Ameryki wraz z końcem XIX wieku zakazano takich rywalizacji aż do początków XXI wieku [Anderson 2009].

W 2018 roku w Wyoming odbyła się pierwsza gala federacji Bare Knuckle Fighting Championships (dalej: BKFC) z siedzibą w Filadelfii. Federacja ta była odpowiedzialna za legalizację zasad i norm dotyczących tego typu walk bokserskich. BKFC nie jest jedyną federacją boks na gołe pięści. Ostatnia dekada ukazuje bardzo szybko postępującą instytucjonalizację tej dyscypliny sportu w różnych krajach na całym świecie, w tym w Polsce. O ile przez lata zasady walk na gołe pięści były regulowane poza oficjalnym systemem sportu, czasem wśród samych uczestników, o tyle w momencie wejścia do popkultury i sportu głównego nurtu zaczęła się ich instytucjonalizacja, a za nią postępująca komercjalizacja, profesjonalizacja i mediatyzacja. Proces ten mógł wydarzyć się między innymi dlatego, że świat tych walk bokserskich przetrwał w zupełnie innych subuniwersach.

Stąd głównym celem artykułu jest pokazanie porządków instytucjonalnych *bare knuckle fights* zarówno w ich historii, jak i w czasach współczesnych.

Szczególnie w kontekście współczesnego kapitalizmu, wszechobecnej komercjalizacji i mediatyzacji wszelkich obszarów życia społecznego w społeczeństwie ponowoczesnym oraz popkulturze [Giddens 2002; Sánchez-García 2020]. Warto też podkreślić ich nieobecność w dyskusji naukowej. Nie ma bowiem empirycznych badań zarówno na poziomie psychologii (motywacji) do udziału w tych walkach, jak i na poziomie socjologicznym, np. ze spojrzeniem na wpływ tego zjawiska na społeczeństwo, jego odbiór czy istniejące procesy instytucjonalne, które wytwarza. Cały stan badań nad *bare knuckle fights* (tj. badań historycznych, socjologicznych i psychologicznych), które dotychczas ukazały się w głównych i najważniejszych czasopismach dotyczących sportu, socjologii sportu i sportów walki, został tutaj zawarty.

HISTORYCZNE TŁO BARE KNUCKLE FIGHTS

Darwinowski pogląd o tym, że „przetrwiają najsilniejsi”, jest obecnie kwestionowany [Hare, Woods 2024]. Być może przetrwiają właśnie oni, ale będzie im towarzyszył wysoki poziom stresu, który stanie się dla nich autodestrukcyjny. Agresja, będąca nieodłącznym elementem wielu sztuk walki, ewolucyjnie jest tłumiona wśród ludzi. Im dokładniej przyglądamy się społecznej historii ludzkości, tym wyraźniej zauważamy, że nie wojowanie było główną formą przetrwania, ale kooperacja [Graeber, Wengrow 2022; Hare, Woods 2024]. Współpraca, wspólne działanie może jednakże prowadzić do „przemycania” nielegalnych praktyk społecznych, jak w przypadku *bare knuckle fights*. Praktyk, które paradoksalnie odnoszą się wprost do przytoczonej darwinowskiej koncepcji.

W XVI i XVII w. odbywały się pierwsze walki na gołe pięści w Wielkiej Brytanii. Nie miały one rozbudowanych reguł, a wygrywał ten, kto powalił przeciwnika. Trudno stwierdzić legalność lub nielegalność tego typu starć w tamtym okresie, ponieważ nie istniało prawo, które mogłoby je sankcjonować. Również zbyt mała liczba źródeł historycznych powoduje, że możemy tylko pobieżnie wskazywać istotę tych walk – choćby na przykładzie irlandzkiej grupy etnicznej o tradycji nomadycznej – Irish Travelling Community [King, O’Riordan 2019]. Istotną kwestię stanowi ówczesny pogląd, iż lepiej się bić na pięści, niż zabijać. Stanowiło to niejako pierwszą regulację pomiędzy walczącymi – celem starcia nie jest zabicie przeciwnika, ale jego pokonanie. Walka na gołe pięści nie była (i nie jest) ani łatwa, ani przyjemna, ponieważ zarówno zwycięzca, jak i przegrany odnosi w niej obrażenia. Aczkolwiek w erze przechodzenia na boksowanie w rękawicach *bare knuckle fights* paradoksalnie zdawały się bezpieczniejsze, gdyż liczba zadawanych ciosów była mniejsza niż w przypadku uderzeń w rękawicach.

Należy pamiętać, że głównym celem wprowadzenia rękawic do boksu nie była ochrona uderzanego, ale ochrona dłoni uderzającego. Rękawice zmieniły technikę walki, bo w *bare knuckle* uderzenia były proste i tnące. Co więcej, „bez rękawic celowanie hakami czy uderzenia w bok lub tył głowy wiązały się z ryzykiem połamania palców” [Murphy, Sheard 2006: 549].

Wiek XIX był czasem rozkwitu walk na gołe pięści. Zapisaly się one w historii boksu jako *Bare-Knuckle Prize Fights* albo *prize-fightings* (także: *prizefighting*) [Waterhouse 2002; Anderson 2009; Gorn 2010, 2019; King, O’Riordan 2019; Sánchez-García 2020]. Wyjątkowo dużą popularnością walki te cieszyły się w Wielkiej Brytanii oraz Stanach Zjednoczonych, ale też w Australii i Francji [Loudcher 2001; Waterhouse 2002]. Na Wyspach Brytyjskich walki na pięści były rzekomo nielegalne. Jednakże walczących można było wyłącznie aresztować za udział w zamieszkach (ang. *riots*). Natomiast w Stanach Zjednoczonych Ameryki wraz z rosnącą popularnością tego typu walk powstawało prawo zakazujące ich, czyniąc je finalnie nielegalnymi [Anderson 2009]. W innych krajach spadek ich popularności następował na rzecz walk bokserskich w rękawicach i spowodował deinstytucjonalizację tego typu praktyk w głównym obszarze sportu. Ten rodzaj boksu przeniósł się do półświatka przestępczego.

Prize fights w momencie swojej największej popularności wytworzyły szereg regulacji, praktyk dotyczących samych walk oraz wyłoniły ówczesnych mistrzów i celebrytów, o których pisały gazety [Reel 2001; Gorn 2010]. Dlatego dyskusyjne zdaje się stwierdzenie, że walki te należały wyłącznie do świata przestępców, marginesu społecznego itp., a tym samym były odrzucane przez społeczeństwo jako niecywilizowane [Dunning 1999]. Przemiany cywilizacyjne opisane przez Norberta Eliasa [1980, 2011] mogły się przyczynić do przeniesienia tych praktyk do przestępczego subuniwersum, dając w zamian mniej brutalną czy mniej agresywną formę walk z regulacjami i normami uznawanymi zgodnie z panującą kulturą masową. Jednakże początkowo *prize fights* były niezwykle popularne wśród społeczności przemysłowej, a sam ring bokserski zdawał się pozostawać ponad istniejącą strukturą. Przykładowo w Anglii walki przyciągały zarówno ludzi z klas wyższych, jak i robotniczych [Gorn 2010]. Ani etniczne, ani społeczne pochodzenie nie miało znaczenia dla bycia zawodnikiem. Naprzeciw siebie stawali Żydzi, Irlandczycy, Anglicy, Cyganie, arystokraci, robotnicy, przestępcy itd. Można zatem zaryzykować twierdzenie, że podczas *prizefightingu* znikwały różnice społeczne, klasy, warstwy, pozycje uwarunkowane płcią, a jednostki były uwolnione z tych struktur – co wiązałoby się z odrzuceniem mitu społeczeństwa industrialnego jako nieulegającego zmianom i racjonalnie odrzucającego możliwość zrównywania się ludzi z różnych pozycji w strukturze społecznej

[Beck 2002]. Podejmowane ryzyko walki i chęć wygrania pieniędzy – z jednej strony tak bardzo kapitalistyczne i nowoczesne, a z drugiej tworzące zupełnie inną płaszczyznę relacji społecznych, zarówno na samym ringu, jak i poza nim wśród zróżnicowanej publiczności – nie wpisuje się w mit społeczeństwa przemysłowego. Być może dlatego zaczęto prawnie zakazywać tego typu walk, gdyż były zbyt demokratyczne, zbyt równościowe, a przez to w pewien sposób zagrażające istniejącym instytucjom społecznym i porządkowi społecznemu.

Istotną kwestią jest uznawanie tych walk za profesjonalne, a nie amatorskie. Takie postrzeganie *bare knuckle fights* brało się stąd, że wielu zawodników, walcząc, zarabiano na życie. Bywało, że mieli oni swoich patronów, którzy często ich opłacali, aby ci w ich imieniu albo pod imieniem, z ich „akademii” brali udział w walkach. Jednakże nie można tego wprost porównywać do współczesnych promotorów lub bokerskich gymów patronujących bokserom. Choć przypominało to obecną formę różnego rodzaju organizacji bokerskich.

Należy też uwzględnić, że Brytyjczycy dość szybko uruchomili całą machinę prawną przeciwko walkom na gołe pięści. Zorganizowane naloty policji, uznawanie walk za zamieszki oraz ściganie nie tylko samych zawodników, lecz również patronów i widzów – wprost przyczyniły się do przeniesienia boksu do podziemia [Gorn 2010]. W 1885 r. w Anglii odbyła się ostatnia walka o tytuł [Murphy, Sheard 2006]. Po tym *bare knuckle fights* należą już *stricto* do przestępczego subuniwersum. Aczkolwiek należy wskazać, że nigdy nie powstał formalny bądź prawny zakaz tego typu walk w Wielkiej Brytanii.

Inaczej wyglądało to w Stanach Zjednoczonych, gdzie równoległe do wzrastającej popularności walk na gołe pięści rosła liczba aktów prawnych zakazujących ich. Nowoczesne społeczeństwo amerykańskie różniło się od brytyjskiego, co wpływało też na to, kto brał udział w tego typu starciach. Walki bokerskie przypisywano bowiem głównie migrantom, klasie pracującej (robotniczej), często powiązanej z etnicznymi Irlandczykami. Budowało to zupełnie inny ich odbiór i inne znaczenie w sztywnym amerykańskim, materialistycznym, ewangelickim społeczeństwie o purytańskiej moralności. *Prizefighting* jawił się jako element magicznego kręgu, w którym odrzucane „niemoralne” praktyki mogły funkcjonować (hazard, pijaństwo, przemoc). To subuniwersum posługiwało się własnym slangiem, rytuałami, ceremoniami oraz wpływem na emocje wśród widzów. Nie unikano przy tym nielegalnych zakładów bukmacherskich. Ring podkreślał męstwo, agresję i waleczność natury ludzkiej. Dawał płaszczyznę, na której bokserzy są sobie równi – niezależnie od pochodzenia. Tu i teraz byli w przestrzeni najbardziej zdemokratyzowanej, w której mogli walczyć, i nawet jeśli przegrali, to na zasadach równości, jakich nie znali z codziennego życia.

Stawali się reprezentantami grup etnicznych, robotniczych itd. Widownia identyfikowała się z nimi. W pewien sposób już wtedy tworzono produkt, jakim jest współczesne widowisko sportowe [MacAloon 2009; Lenartowicz, Mosz 2018], podczas którego zawodnicy, np. mistrz-celebryta, jak i kluby sportowe mają swoją publiczność, swoich kibiców. Wtedy jednak reprezentacja kibiców była silnie związana z pochodzeniem etnicznym, klasowym itp. [Gorn 2010].

W USA walki na gołe pięści stały się pewnego rodzaju instytucją doświadczaną jako obiektywna rzeczywistość, mającą swoje typowe zachowania i kontrolującą część społeczeństwa [Berger, Luckmann 1983]. Zderzała się ona z dominującym sposobem myślenia o pracy, rodzinie, przemocy itd. W pewien sposób subuniwersum *bare knuckle fights* burzyło porządek społeczny. Dlatego też kontrolujący i nadzorujący społeczeństwo zaczęli zwalczać boks oraz mistrzów-celebrytów, przerywając ich walki, jak w przypadku największego wówczas mistrza – Johna L. Sullivana [Anderson 2009; Gorn 2010, 2019]. Władze musiały się mierzyć nie tylko z samymi walkami i walczącymi, lecz także ze światem nielegalnego hazardu, w tym ustawiania walk bokserskich. Wielu późniejszych komentatorów i badaczy jasno wskazuje, że do legalnego boksu w rękawicach, który zdaje się być mniej brutalny i mniej agresywny (na swój sposób bezpieczny, kontrolowany i nadzorowany), przeniknął cały świat nielegalnego hazardu i ustawiania walk, z którym obecnie już się tak nie walczy [Anderson 2009]. W Stanach Zjednoczonych Ameryki ostatnia oficjalna walka *bare knuckle* miała miejsce w 1889 r. Do XXI w. walki te były nielegalne zgodnie z powstałym i obowiązującym prawem stanowym.

„MIAŁ BYĆ LEPSZY OD ZESZŁYCH NASZ XX WIEK”³

Przyglądając się wiekowi XX, nie da się nie dostrzec działań społecznych opartych na przemocy, agresji, brutalności, czy nawet ludobójstwie. W tym okresie ludzkość doświadczyła dwóch wojen światowych, wojen w Korei, w Wietnamie, Kuwejcie, Iraku i innych działań zbrojnych na niemal wszystkich kontynentach. Społeczeństwa europejskie odczuły akty terrorystyczne dokonywane m.in. przez Irlandzką Armię Republikańską, baskijską ETA, niemiecką Rote Armee Fraktion, islamskie organizacje Hezbollah i Hamas. Istniały i istnieją reżimy oparte na apartheidzie, odpowiednio w Republice Południowej Afryki i Izraelu. Dokonywano również segregacji rasowej, np. w USA, gdzie przybrała ona formę

³ Fragment wiersza *Schylek wieku* Wisławy Szymborskiej z tomu poezji *Ludzie na moście*, wyd. 1986 (2016).

systemowego rasizmu. Tworzono państwa autorytarne, które posuwały się do głodzenia własnych obywateli.

Natomiast w obszarze sportu pojawiło się chociażby chuligaństwo stadionowe [Frosdick, Marsch 2005; Antonowicz i in. 2015]. Akty terroru towarzyszyły również igrzyskom olimpijskim, np. w Monachium w 1972 r. W obszarze kultury popularnej akty agresji można było obserwować wśród subkultur: skinheadów, anarchistów i punków [Hołyst 1984; Chomsky 2013].

Równoległe do tego podejmowano szereg działań kontrolujących i nadzorujących w interesującym nas obszarze sportu wyczynowego, aby ograniczać i regulować zachowania agresywne. Proces instytucjonalizacji sportu utrwalał wzorce, reguły oraz wykształcał agendy do ich kontrolowania, jak związki sportowe czy międzynarodowe federacje [Elias 1971; Murphy 2002; Nosal 2014]. Dotyczyło to również regulacji, wzorców i norm w innych sportach walki – począwszy od zapasów, przez judo, a kończąc na boksie. Wszystkie działania podejmowane w XX w. „oczyszczały” sztuki walki z ich agresywnego charakteru na rzecz idei rywalizacji *fair play*, konkurencji, szacunku dla przeciwnika. Ponadto regulacje dotyczące zasad opierały się na zwiększaniu bezpieczeństwa zawodników, aby ograniczyć liczbę urazów podczas starć. W tym celu wprowadzono też podział na kategorie wagowe. W boksie olimpijskim z kolei zaczęto stosować kaski ochronne oraz nowe zasady punktowania [Sheard 1992; Murphy, Sheard 2006; Darmas 2019]. Co więcej, oddzielono boks olimpijski (amatorski) od boksu profesjonalnego (zawodowego). Z jednej strony można uznać to za proces cywilizacyjny [Elias 1971; Elias, Dunning 1986; Dunning, Rojek 1992; Dunning 2002] – ale mając w pamięci równoległe toczony konflikty zbrojne, trudno wpisywać to w tę figurację. Z drugiej strony możemy uznać to za proces instytucjonalizacji – kontroli każdej dyscypliny sportu. W tym przypadku – wejścia do subuniwersum bokserkiego i wyjścia z niego.

Jak wskazują Peter L. Berger i Thomas Luckmann [1983], takie subuniwersum, jako pewien konstrukt społeczny, ma swoich „nositeli” – zbiorowość, która wytwarza dane znaczenia i nadaje im obiektywną realność. Reguły wejścia i wyjścia są mocno zinstytucjonalizowane – trzeba spełniać pewne warunki, aby się w nim znaleźć: jako trener, trenerka; jako zawodnik, zawodniczka; promotor, promotorka; kibic, kibicka itp. Wzory zachowań są ściśle określone, a pozycje w strukturze subuniwersum – powiązane ze statusem, prestiżem oraz rangą. W kontekście bokserów lub bokserek możemy tym samym mówić o mistrzach, pretendencjach lub tzw. kelnerach, którzy otrzymują za swoje osiągnięcia artefakty (symboliczne) jak pasy mistrzowskie. Wszystko to wpisuje się w kontrolowanie subuniwersum, aby osoby spoza systemu nie mogły w nim funkcjonować. Proces

instytucjonalizacji – wprowadzający te regulacje – równocześnie wpisuje się w kanon kulturowo-społecznych norm i stanowi mechanizm włączający w struktury społeczne, przez co dane subuniwersum może być postrzegane jako obiektywne i samowystarczalne [Berger, Luckmann 1983; Nosal 2014].

Tak funkcjonujący boks – walki w rękawicach – znajduje się wciąż pod mocną krytyką jako ekstremalnie niebezpieczny sport powodujący trwale uszkodzenia zdrowia zawodników i zawodniczek. Obrazowały to badania Kevina M. Walsh [1994]. Wskazywał on, że zawodnicy i zawodniczki, otrzymując tak wiele ciosów ręką zabezpieczoną rękawicą, gdzie jeden cios może mieć masę do 5 kg z maksymalną prędkością około 32 km/h, narażają się na różnego rodzaju urazy, a szczególnie mózgu, które nie są odwracalne (aczkolwiek nowsze badania to kwestionują [por. Podgórska 2023]). Na całym świecie są prowadzone kampanie przeciwko tej dyscyplinie sportu [Darmas 2019].

Jednocześnie boks obok całego procesu instytucjonalizacji został poddany dwóm innym procesom: mediatyzacji i komercjalizacji. Boks profesjonalny stał się biznesem wartym miliardy dolarów [Butler i in. 2020]. Bokserzy, a ostatnio i bokserki, są ikonami sportu, celebrytami oraz milionerami. Walki bokserskie przyciągają globalną widownię. O ile ograniczona liczba osób jest w stanie oglądać starcie na żywo, z trybun, o tyle miliony ludzi mogą śledzić galę boksu za pośrednictwem mediów (w tym internetu). Istotną kwestią w procesie mediatyzacji walk na pięści było też zmniejszenie liczby rund o tytuł mistrzowski z 15 na 12. Pozwoliło to zamknąć walkę bokserską w godzinie – oczywiście, jeśli nie zostanie zakończona przed czasem. Zarówno dla telewizyjnego odbiorcy, jak i nadawcy miało to niebagatelne znaczenie w kontekście poświęcenia swojego i antenowego czasu transmisji [Darmas 2019]. Jednakże ten ucywilizowany, włożony w komercyjne i medialne ramy boks stoi obecnie przed niebagatelnym wyzwaniem związanym z jednej strony z potencjałem i popularnością MMA (ang. *mixed martial arts*, mieszane sztuki walki), a z drugiej z powrotem do przestrzeni publicznej *bare knuckle fights*. Oba subuniwersa reprezentują brutalniejszą, agresywniejszą i przemocową formę walki.

NOWI AKTORZY W ŚWIECIE SPORTÓW WALK

Brutalniejsza i agresywniejsza forma rywalizacji pomiędzy mężczyznami lub pomiędzy kobietami zarówno w przypadku walk na gołe pięści, jak i MMA, od początku wzbudzała też sprzeciw. Wystarczy się przyjrzeć początkom MMA, niezależnie od federacji. Na potrzeby niniejszego artykułu przywołamy najważniejszą amerykańską UFC – Ultimate Fighting Championship. Na jej przykładzie

widać, jak bardzo walki te były nieakceptowalne w świecie sportu [Bottenburg, Heilbron 2006]. Równocześnie nie bez znaczenia pozostaje fakt, że *bare knuckle fights* oraz MMA szukają uzasadnienia dla swojego istnienia, odnosząc się do podobnego typu starć z przeszłości. W przypadku MMA jest to starożytna Grecja i jej igrzyska oraz bardziej współczesne brazylijskie pojedynki vale tudo, jak i brazylijskie jiu-jitsu (BJJ). To ulokowanie w przeszłości ma charakter legitymizujący – wskazujący, że nie jest to konstrukt powstały pod koniec XX w., lecz towarzyszy on ludzkości „od wieków”. Okazuje się to istotne szczególnie w momencie, kiedy przeciwnicy – również ponad 30 lat po legalizacji tego typu walk – próbują wyeliminować je ze świata sportu. Slogan „To nie jest sport” ma w pewien sposób deprecjonować brutalne, pełne przemocy i agresji sporty walki. Cały proces „odsportowienia” *mixed martial arts* wiąże się również z uznaniem, że tego typu rywalizacja nie należy do procesu cywilizacyjnego, modernizacyjnego, który jest obecny nie tylko w społeczeństwie jako całości, lecz także w sporcie [Sugden 1996]. Klóci się to z uprawomocnieniem instytucji sportów walki jako części porządku społecznego i porządku systemu sportowego. W przeszłości przeciwnicy MMA także kwestionowali legalność tego typu pojedynków. Warto dodać, że UFC swoje walki, w zachodzącym procesie komercjalizacji i profesjonalizacji oraz pod czujnym okiem „cenzorów”, czyniło mniej brutalnymi i wprowadzało szereg uregulowań dotyczących dopuszczalnych w klatce technik zadawania ciosów.

Klatka w kształcie oktagonu również była jednym z powodów, dla których MMA jest postrzegane jako problematyczne i „niecywilizowane”. Różnice między klatką a ringiem bokserskim czy matą zapaśniczą odcięły MMA od tradycyjnie postrzeganych przestrzeni do walk oraz stworzyły coś na kształt nowoczesnego Koloseum. W podobny sposób czynią to zarządzający walkami na gołe pięści, które odbywają się na okrągłym ringu, jak w przypadku BKFC, czy na znacznie mniejszym ringu kwadratowym (4 × 4 metry) w polskiej federacji GROMDA lub w kształcie trójkąta w federacji BYB Extreme. Przeciwnicy mieszanych sztuk walki postrzegali natomiast klatkę jako miejsce, w którym zawodnicy i zawodniczki MMA podlegają uprzedmiotowieniu albo zezwierzeceniu. Porównywano walki w klatce do walk „ludzkich kogutów” (ang. *human cockfights*) [Kurchak 2017].

Należy zaznaczyć, że powstanie na początku lat 90. XX w. w USA tzw. *no holds barred fights* (walki bez ograniczeń), z których wywodzi się współczesne MMA, związane jest z faktem, iż *bare knuckle fights* były wówczas zakazane. Stanowi to ważny kontekst dla całości istnienia i funkcjonowania brutalniejszych form rywalizacji w sporcie. Przyglądając się ich postępowi, można dostrzec, że rozwijały się one z kilku różnych powodów. Po pierwsze ze względu na procesy

profesjonalizacji i komercjalizacji tego typu walk, które są społecznie kontrowersyjne, ale przynoszą zyski. Po drugie z powodu zapotrzebowania wśród widzów i kibiców na tego typu rywalizację. Po trzecie z ryzyka charakterystycznego dla ponowoczesnego społeczeństwa jako czynnika aktywizującego brutalniejszą i agresywniejszą formę sportowych zmagani między ludźmi, niezależnie od płci. Po czwarte z istniejących w kulturze masowej wyobrażeń, szczególnie w kinematografii – produkcje, takie jak *Krwawy sport* (ang. *Bloodsport*, 1988) czy *Podziemny Krąg* (ang. *Fight Club*, 1999) ukazywały walkę na gołe pięści m.in. jako atrybut męskości oraz odpowiedź na problemy pojawiające się w późnym kapitalizmie.

W socjologicznym spojrzeniu na sporty walki, takie jak MMA czy *bare knuckle fights*, nie rozważa się, w jakim stopniu kapitalizm, niepewność oraz lęk nowego społeczeństwa przyczyniają się do zostania z jednej strony zawodnikiem czy zawodniczką, a z drugiej – widzem takiego spektaklu. Tradycyjne ramy dotyczące *katharsis* i przekierowywania agresji są już nieadekwatne. Psychologowie społeczni obalili bowiem założenie dotyczące przekierowania i rozładowania zachowań agresywnych za pośrednictwem oglądania sportu czy jego trenowania, w tym szczególnie sportów walki [Nosanchuk 1981; Jarvis 2006]. Stąd należałoby się zwrócić w innym kierunku. Przykładowo spojrzeć na sport nie tylko jako tzw. opium dla mas (np. futbol jako sport masowy) czy wyraz ideologii *healthismu* [Crawford 1980, 2006], ale jako na pewnego rodzaju odpowiedź na stan społeczeństwa ponowoczesnego. Szczególnie w kontekście walki jako swoistego mierzenia się z rzeczywistością, niesprawiedliwością społeczną czy ucieczką od codzienności.

Natomiast w kontekście brutalizacji walk można się odnieść do czynników związanych z rozwojem kapitalizmu, takich jak: a) ogromny wzrost produktywności, b) automatyzacja pracy, c) wzrost czystej ilości energii fizycznej, d) racjonalna wizja świata [Levy 1972; Berger 1995]. W procesie modernizacji kapitalizm ulegał przemianom, co przekładało się na jeszcze większą automatyzację, w tym cyfryzację pracy, rozwój biurokracji [Graeber 2016], zwiększenie wolnego czasu oraz indywidualizację jednostki [Beck 2002; Giddens 2002]. W pewien sposób ukształtowała się ponowoczesna rzeczywistość, w której poszukuje się sposobów radzenia sobie z niepewnością. Globalizacja, wspierana przez rozwój internetu, przyniosła usieciowienie jednostek na skalę międzykontynentalną i wzmocniła możliwość działania na zasadzie podobieństwa. To pozwoliło walkom MMA i *bare knuckle fights* stać się sportami globalnymi, które w różnych kontekstach musiały radzić sobie z działaniami mającymi na celu ich zwalczanie i procesami desportyzacji.

Z początku ekstremalne formy sztuk walki segregowały role mężczyzn i kobiet według tradycyjnej wizji: mężczyzna jako samiec alfa, wojownik, a kobieta – partnerka/zona, kibicka, matka. Jednakże w procesie profesjonalizacji i komercjalizacji dopuszczono kobiety do walk w klatkach [Rousey 2016], a także do walk na gołe pięści. Dlatego też można stwierdzić, że w dłuższej perspektywie procesu modernizacyjnego zarządzający federacjami sztuk walki nie mieli problemu z dopuszczeniem kobiet do współzawodnictwa. Co więcej, obecnie zawodniczki tworzą nowy wymiar kobiecości. Przedstawiane są jako wojowniczki, kobiety nieodczuwające strachu, kobiety przygotowane „na wojnę”. Jednakże w przypadku boks na gołe pięści miejsce kobiet jest zależne od zmodernizowanej federacji. Przykładowo w Polsce, w federacji GROMDA, kobiety nie biorą udziału w tych walkach (choć w nieistniejącej już federacji WOTORE odbyła się jedna walka kobieca), w przeciwieństwie do MMA, gdzie polskie zawodniczki walczą prawie we wszystkich światowych federacjach, a Polka, Joanna Jędrzejczyk, była mistrzynią UFC.

BARE KNUCKLE FIGHTS – POWRÓT PO LATACH

Pierwszą od czasu jego zakazania w 1889 r., legalną galę boks na gołe pięści federacja *Bare Knuckle Fighting Championship* przeprowadziła 3 lipca 2018 r. w Cheyenne w stanie Wyoming w USA. Umiejscowienie walki nie było przypadkowe. Miasto Cheyenne w swojej historii utożsamiane było z przestępcami, rewolwerowcami, hazardzistami, prostytutkami, osobami bez stałego miejsca zamieszkania (ang. *transients*), a także przedstawiane jako miasto złej sławy, miasto „gdzieś pomiędzy”. Niemniej, aby do tej gali doszło, eks-bokser David Feldman (obecnie właściciel i prezes federacji BKFC), który w 2011 r. w indiańskim rezerwacie w Arizonie zorganizował pierwszą walkę na gołe pięści, musiał się zmierzyć z 28 stanowymi komisjami ds. sportu. Komisje każdorazowo odrzucały propozycję organizacji zawodów walk na gołe pięści. Dopiero po siedmiu latach, w 2018 r. regulatorzy z Wyoming, po ponad rocznym sprawdzaniu dokumentacji, zgodzili się, aby w ich stanie odbyła się pierwsza oficjalna gala walk na gołe pięści od momentu ich delegalizacji [Barr 2020]. Obecnie 40 stanów w USA zezwala na organizowanie tego typu walk.

Powrót walk na gołe pięści jako legalnego sportu wymagał wielu przedsięwzięć, aby spełnić wymogi dopuszczenia ich w Stanach Zjednoczonych. Szczególnie że instytucjonalno-prawny wymiar dopuszczania sportów do ich funkcjonowania jest oddany prawu stanowemu. Innymi słowy każdy amerykański stan federalny odpowiada za dopuszczanie lub niedopuszczanie dyscyplin

sportowych do powszechnego uprawiania czy rywalizacji w formie meczu, walki itp., a w konsekwencji oglądania danego widowiska sportowego przez widzów. Komisja jest przykładem instytucji (agendy) kontrolującej wejście/wyjście danego sportu do świata społecznego. Daje możliwość legitymizacji działań grup społecznych. Dzieje się, ponieważ komisja może uprawomocnić te działania na poziomie normatywnym. Czyni to, uznając przedstawione działanie grupy społecznej jako rzeczywiste i zgodne z prawem oraz należące do porządku rzeczywistości społecznej [Berger, Luckmann 1983]. W przypadku *bare knuckle fights* agendy te, opierając się na istniejącym zakazie prawnym, w wielu przypadkach miały uproszczoną moc decyzyjną i odrzucały możliwość dopuszczenia rywalizacji w tej dyscyplinie boksu [*Professional Boxing Safety Act of 1996* (15 U.S.C. § 6301 i następne)].

W przypadku mieszanych sztuk walki (MMA) dopuszczenie ich przez komisję wymagało przeniesienia ciężkości argumentacji z dyskursu o przemoc, agresji oraz bezpieczeństwie zawodników na dyskurs dotyczący wymiaru ekonomicznego [Berg, Chalip 2013]. W kontekście boks na gołe pięści nie brano z kolei pod uwagę potencjału ekonomicznego tego typu przedsięwzięcia jako głównego argumentu za dopuszczeniem zawodników do rywalizacji. Pokutowało podejście traktujące *bare knuckle fights* jako brutalny, agresywny wymiar boksu połączone z jednoczesną troską o zdrowie zawodników, aniżeli przyjrzenie się możliwym zyskom ekonomicznym dla wielu aktorów w polu: nadawców, sponsorów, promotorów oraz samych zawodników i zawodniczek. Feldman, który starał się uzyskać zgodę na organizowanie tego typu walk, zaczął włączać do podań ekspertyzy lekarzy dotyczące istniejących zagrożeń dla zdrowia zawodników – różnego rodzaju kontuzji, przyszłych chorób itp. Dokumentacja medyczna wskazywała, że walki na gołe pięści nie są – mimo swojej brutalnej estetyki – znacznie bardziej kontuzjogenne niż boks olimpijski i zawodowy.

W toku dążenia do dopuszczenia czy włączenia *bare knuckle fights* do świata sportu łatwo zauważyć, że historia tego typu walk z XIX w. nie odgrywała istotnej roli. Agendy kierowały się logiką kontroli, nadzoru oraz władzy (w tym funkcjonującego prawa) do tego, aby legitymizować/delegitymizować dany sport. Każde wejście nowych sztuk walki do świata sportu musiało przekształcić istniejący dyskurs dotyczący sportów walki. Co więcej, musiało się mierzyć z lobby dążącym do niedopuszczenia nowych sportów walki do powszechnego obszaru sportu. Używając koncepcji Bergera i Luckmanna, należałoby wskazać, że pewne subuniwersum, które posiadało swoje wszystkie symbole, desygnaty, elementy prawne (nadzoru, kontroli), ośrodki władzy czy organizacje formalne, nie było włączane do powszechnego uniwersum, ponieważ ono nie

akceptowało zasad, podejścia do ochrony zdrowia lub estetyki, które należały do danego subuniwersum. Powszechne uniwersum sportu korzystało z posiadanego narzędzia władzy, aby rozstrzygnąć zasadność włączenia instytucjonalnego tego typu subuniwersów. Na przykładzie MMA widoczne jest, że posłużono się nowym dyskursem, w którym na znaczeniu zyskał wymiar ekonomiczny, co w kapitalistycznym społeczeństwie amerykańskim miało swoje uzasadnienie oraz zyskało przychylność agend kontrolujących i zezwalających na włączenie danego współzawodnictwa sportowego do istniejącego już obszaru rywalizacji sportowej. W kontekście walk na gołe pięści dyskurs, który spowodował wejście do mainstreamu sportowego, wymagał poparcia ekspertów medycznych i argumentacji zwalczającej kontrargumenty o niezdrowym i kontuzjogennym wymiarze tego rodzaju boksu – co w konsekwencji udało się osiągnąć w stanie Wyoming. Na zasadzie odstępstwa od reguły lub jako odrębny kazus inne komisje stanowe zaczęły również dopuszczać tę formę boksu – chociaż wciąż istnieją jurysdykcje uznające te walki za nielegalne.

W procesie instytucjonalizacji subuniwersum *bare knuckle fights* musiało negocjować z władzami sportowymi wszelkiego rodzaju zmiany i przepisy dotyczące odbywania się walk. W latach 2018–2023 wypracowano szereg regulacji, które finalnie zostały zatwierdzone w sierpniu 2023 r. przez The Association of Boxing Commissions (ABC) jako *Ujednolicone przepisy walk na gołe pięści* (ang. *Unified Rules of Bare Knuckle Figthing*; [Unified Rules – Association of Boxing Commissions 2023]). Od tego momentu w stanach, w których federalne agendy ds. sportu dopuściły boks na gołe pięści, gale i walki sportowe odbywają się oficjalnie według tychże zasad. Wiodącą federacją jest BKFC, odpowiadająca za promocję, komercjalizację, mediatyzację oraz globalizację tej dyscypliny bokserskiej.

Należy zauważyć, że w Wielkiej Brytanii za ten typ walk bokserskich odpowiadają tylko federacje boksu na gołe pięści i w żaden sposób nie są one powiązane z federacjami boksu olimpijskiego czy zawodowego. Wielka Brytania nie miała regulacji *stricte* zakazujących *prize fights*, ale również federacje boksu w rękawicach nie dopuściły federacji walk na gołe pięści do swojego pola instytucjonalnego. Liberalne podejście nie spowodowało jakiegś wzmocnionej brutalizacji walk czy przemocy, a raczej odniesienie się do amerykańskich zasad.

We wspomnianym procesie instytucjonalizacji sportów walki i dopuszczenia MMA oraz *bare knuckle fights* do mainstreamu sportowego wymagano uprzątomocnienia normatywnego z jednej strony, a poznawczego – z drugiej. Tutaj główną rolę pełniły: historyczne uwarunkowania, medialne doniesienia z XIX w. o *prizefights* oraz przetrwanie tego typu walk w subuniwersum przestępczym wraz

z wyobrażeniami o męskości w kulturze masowej. Uprawomocnienie boks na gołe pięści spełniało więc założenia świata instytucjonalnego proponowanego przez Bergera i Luckmanna. Świat ten uprawomocniał walki na gołe pięści zarówno na poziomie normatywnym, jak i poznawczym, czyli dawał możliwość „wyjaśnienia” i uzasadnienia ich istnienia [Berger, Luckmann 1983].

WSPÓŁCZESNE PROCESY INSTYTUCJONALNE *BARE KNUCKLE FIGHTS*

Instytucjonalizacji *bare knuckle fights* towarzyszyły wszystkie możliwe procesy związane z kapitalistycznym podejściem do sportu. Walki na gołe pięści poddano profesjonalizacji, czyli po pierwsze – regulacji prawnej dotyczącej zdrowia zawodników, po drugie – regulacji ekonomicznej, dotyczącej wszelkiego rodzaju rozliczeń finansowych zawodnik–promotor itp. Stworzono liczne manualne i podręczniki (ang. *handbooks*) dla przestrzeni, w których mają się odbywać walki. Związane jest to z kolejnymi dwoma procesami: komercjalizacją i mediatyzacją, z mocnym znaczeniem *pay-per-view* jako systemu umożliwiającego oglądanie transmisji z walk.

W procesie komercjalizacji *bare knuckle fights* głównym celem było przyciągnięcie fanów tradycyjnego boks i innych sztuk walki – również MMA. Żeby uczynić walki na gołe pięści „atrakcyjnym towarem”, po który sięgnie konsument, zaczęto budować narracje o zawodnikach, którzy w zdecydowanej większości wywodzili się i nadal wywodzą z innych sztuk walki – w tym opowieści o ich postawie, męskości czy twardości charakteru. Tworzono również atmosferę „tajemniczości” i „zamkniętego kręgu”, która niczym „niedostępna zabawka” miała wabić konsumenta kibica. Należy przypomnieć, że walki na gołe pięści zaczęły funkcjonować w pełni rozwiniętym społeczeństwie konsumpcyjnym [Schor 1998], co z jednej strony ułatwiało działanie, ponieważ znane były narzędzia i techniki marketingowe, lecz z drugiej strony nie było jeszcze „gwiazd” ani „celebrytów”, którzy mogliby reklamować i przyciągać kibiców. W tym kontekście budowano od podstaw infrastrukturę marketingową: od nazwy federacji, logotypu, przyciągania sponsorów – włączając w to, w przypadku BKFC, portal internetowy dla osób dorosły – OnlyFans.com. Obecnie większość federacji boks na gołe pięści posiada wszystkie artefakty związane z marketingiem sportowym – w tym pełen *merchandise* i sklep z produktami dla fanów.

Innym istotnym procesem dla instytucjonalnego usytuowania i włączenia walk na pięści do globalnego świata sportu była mediatyzacja. *Bare knuckle fights* musiały zaistnieć medialnie – od prasy przez internet po telewizję. W przypadku

mediatywacji główną rolę odgrywały wprawdzie internet oraz social media, a dopiero później – w przypadku BKFC – dystrybucja telewizyjna. Jedną z platform streamingowych – DAZN – odsprzedawała prawa telewizyjne innym nadawcom. W przypadku polskiej gali BKFC można oglądać za pośrednictwem telewizji Canal+. W kontekście innych federacji funkcjonują one głównie w streamingu internetowym na zasadach *pay-per-view*.

Mediatyzacja pozwoliła walkom na gołe pięści zaistnieć poza Stanami Zjednoczonymi. Globalne usieciowienie wskazało kierunki w innych krajach dla funkcjonowania tego typu walk. Przyczyniło się również do zwiększenia liczby kibiców. Rola mediów nie polegała tylko na transmisji gal, lecz również na budowaniu pewnego spektaklu wokół nich, a także ramy, według której nowe federacje zaczęły powstawać i proponować podobny produkt na rynkach lokalnych. Proces globalizacji tej dyscypliny można porównać do rozprzestrzenienia się popularności MMA. Analogicznie w świecie MMA istnieje UFC, czyli federacja będąca wzorem dla innych i najważniejszą organizacją mieszanych sztuk walki. W przypadku boks na gołe pięści taką federacją jest BKFC. Jej globalny wymiar – gale i toczone walki od Brazylii przez Bułgarię po Dubaj w Zjednoczonych Emiratach Arabskich – wpływa na lokalne federacje, np. polską GROMDĘ. Równocześnie zamyka te federacje w swojej lokalności – nie pozwalając wytworzyć innego równie istotnego sportowo produktu. To osadzenie w lokalności sprzyja także temu, że federacje boks na gołe pięści zaczynają się różnicować.

BKFC obecnie funkcjonuje na całym świecie. Organizacja ta działa podobnie jak inne federacje bokserskie. Organizuje walki o pas, posiada kategorie wagowe, rankingi zawodników i zawodniczek. W pełni dopuszcza walki wśród kobiet i wśród mężczyzn. Każda kategoria wagowa ma mistrzowski pas. Sama walka jest pięciorundowa, a każda runda trwa dwie minuty. Zawodnik ma 10 sekund na wstanie po upadku na ring, a 30 sekund na zatamowanie krwawienia. Walka może zostać poddana, może zostać przerwana przez sędziego, może się skończyć nokautem lub zakończyć werdyktem punktowym sędziów.

Według ustalonych reguł, także tych zaakceptowanych przez The Association of Boxing Commissions:

zawodnikom i zawodniczkom wolno owijać i taśmować nadgarstek, kciuk oraz środkową część dłoni. Gaza ani taśma nie mogą znajdować się w odległości mniejszej niż 2,54 cm (1 cal) od kostek. Ponadto zawodnicy i zawodniczki mają odpowiedni strój: wszyscy muszą posiadać ochraniacz na krocze z wkładką, ochraniacz na zęby, spodenki bokserskie oraz buty bokserskie lub zapaśnicze [bkfc.com].

Przywoływane regulacje wpisują się w pewnego rodzaju proces cywilizowania walk oraz ich komercjalizacji w celu dotarcia do szerszej publiczności. Reguły

i ich przejrzystość wskazują na zrozumienie przez organizatorów i właścicieli federacji, że zbrutalizowanie walk bokserskich raczej spowoduje ich wygasanie niż dalsze pomnażanie kapitałów – kulturowych i ekonomicznych.

Jednym z ważniejszych czynników pogłębienia komercjalizacji było wejście do federacji gwiazdy mieszanych sztuk walki, Irlandczyka Conora McGregora, z jego wizerunkiem charakternego, bitnego chłopaka, który w sportach walki osiągnął wszystko, co było do osiągnięcia w federacji UFC. Ponadto federacja BKFC wykorzystuje jego postać i zaangażowanie z jednej strony do przyciągania nowych zawodników i zawodniczek, a z drugiej – nowych konsumentów kibiców. Dodatkowo federacja, włączając boks na gołe pięści do uniwersum sztuk walki, odcina się po części od samego tradycyjnego boksu i wpisuje raczej w inny, bardziej agresywny typ sportu.

GROMDA – POLSKA ODPOWIEŹ NA *BARE KNUCKLE FIGHTS*

Polska jest jednym z krajów, w którym boks na gołe pięści stał się częścią sportów walki. Powołano federację GROMDA, która zorganizowała dotychczas 22 gale w formie turniejów pomiędzy zawodnikami wraz z umówionymi walkami i walkami o pas – który w przypadku GROMDY jest jeden. Tworzony jest również ranking zawodników, z którego wyłania się pretendenta do walki o pas. To, co różnicuje GROMDĘ od innych federacji, jest przede wszystkim brak udziału kobiet w walkach. Podczas jednej z gal właściciel GROMDY wskazał, że nie zanoszą się w tym zakresie na zmianę podejścia władz organizacji. Kobiety funkcjonują tylko jako *ring girls* – biorą one udział w galach w tej roli, a także w przeróżnych reklamowych spotach, filmach, posterach itp. Ponadto ich rola i funkcjonowanie w GROMDZIE były poddane medialnej krytyce, co również odbiło się na odejściu z federacji znanego dziennikarza sportowego Mateusza Borka [JPT 2022]. *Ring girls* oraz inne kobiety funkcjonujące przy walkach nazywane są Gromdziarami, co według oficjalnej narracji oznacza dziewczynę, która jest: „Pikantna, niebezpieczna i seksowna [...]”. Podejmująca ryzyko, szukająca co nowych wrażeń i ciekawych doświadczeń. Kochająca walki oraz wojowników walk na gołe pięści” [gromda.pl].

Inną kwestią różnicującą GROMDĘ choćby od BKFC czy BYB są zasady walk i przestrzeń, w której się odbywają. Ring ma wymiary 4 × 4 metry, więc jest mniejszy niż standardowy. Liny okalające ring są wykonane z grubych, stalowych linek owiniętych w taki sposób materiałem, że imitują brązowe liny, np. cumownicze. Reguły walk to 4 rundy po 2 minuty, a rozstrzygająca runda w walce o pas trwa do nokautu lub poddania walki.

Federacja kategoryzuje i nagradza oraz nadaje etykiety zawodnikom [dalej cytaty za: gromda.pl]. I tak Gromdziarz to: „Charakterny, honorowy i odważny wojownik gotowy na walkę na gołe pięści. Mówi się, że niektórzy pragną sławy i chwały lub pieniędzy i pięknych kobiet. Gromdziarz walczy o to wszystko”. Następnie jest Brawler – „Najtwardszy, najwaleczniejszy i najbardziej wytrwały uczestnik turnieju walk na gołe pięści. Bohater wieczoru, który zwyciężył wszystkich swoich oponentów i dołączył do grona utytułowanych GROMDZIARZY”. Ponadto uczestnikowi turnieju, „który stoczył najlepszą walkę i zdobył serca zebranej publiczności”, przysługuje WIRA, czyli „tzw. dzika karta” umożliwiająca „udział w drugim turnieju walk na gołe pięści”. Pojawia się również nagroda za najlepszą walkę wieczoru: GROMAG, gdyż „warto docenić tych, którzy dali z siebie wszystko, a niekoniecznie wygrali turniej”.

Powyższe wyróżniki mają odróżniać GROMDĘ od innych federacji i ich ramowego ujmowania widowiska walk na gołe pięści. Ponadto GROMDA tworzy za pomocą jednej z firm odzieżowych również cały swój *merchandise*. Natomiast w kwestii mediatyzacji GROMDA korzysta z *pay-per-view* jako głównego narzędzia dającego możliwość oglądania przekazu z gali. Kibic może również zakupić ograniczoną pulę biletów, aby obejrzeć galę na żywo w obiekcie, w którym się odbywa. Jednakże celem jest tworzenie aury „tajemniczości”, „zakłętego kręgu”, „kręgu dla wybranych”. Inaczej wygląda to w przypadku BKFC, gdy wielkie obiekty, mogące pomieścić ponad 10 tysięcy widzów, są wyprzedawane.

GROMDA wpisuje się w bardzo niszowe subuniwersum sportów walki w Polsce. Ponadto jej właściciel był powiązany ze środowiskiem przestępczym, co przyczynia się do medialnego „odcinania” i krytyki federacji [Jadczak 2022]. Trudno jej konkurować z boksem i kilkoma zawodowymi organizacjami oraz z federacjami zajmującymi się mieszanymi sztukami walki, których jest znacznie więcej. GROMDA nie ma również takiej publiczności – przynajmniej na ten moment – jak gale *freak fightowe*. Nie oznacza to jednak, że nie jest to typ boksu nierozpoznawalny w Polsce. Próbowano tworzyć podobne jak GROMDA federacje walk na gołe pięści, np. WOTORE, i dopuszczać tam do pojedynków kobiety – jednakże bez powodzenia.

DYSKUSJA I ZAKOŃCZENIE

Proces instytucjonalizacji *bare knuckle fights* miał krótki, intensywny okres wypracowywania mechanizmów i zasad oraz praktyk funkcjonowania tego typu boksu we współczesnym świecie. Walkom na gołe pięści udało się powrócić w bardzo komercyjnej i medialnej formie *prizefights* do głównego nurtu sportu.

Oczywiście nie zostaną one włączone do wymiaru sportu olimpijskiego i pozostaną w innej sferze zmagania sportowych. Nie odnalazły się również w świecie efemerycznych form sportów walki jak policzkowanie czy walki na klapsy. Boks na gołe pięści został zaliczony do zestawu sportów wyróżniających się brakiem barier, które narzucił proces instytucjonalizacji i włączenia do świata komercyjnego sportu, tak jak to zrobił w przypadku mieszanych sztuk walki. *Bare knuckle fights*, podlegając globalności, wypracowały swoje lokalne wymiary i ramy występowania oraz zasady. Co w oczywisty sposób wpisuje się w typowe różnicowanie społeczności na świecie.

Proces instytucjonalizacji walk na gołe pięści i włączenia ich w system sportowy możemy podzielić na pewne etapy, w których element po elemencie budował się ich obecny, pełen obraz. Pierwszym etapem jest sięgnięcie do historii i XIX-wiecznego złotego wieku boks na gołe pięści oraz jego wymiarów popkulturowych w drugiej połowie XX w. Odniesienie to budowało pewną narrację o tym rodzaju walki oraz wykazywało jego poznawcze uprawomocnienie, które Berger i Luckmann [1983] uznawali za fundamentalny element instytucjonalizacji. Drugi etap to przetrwanie, głównie w Wielkiej Brytanii, w subuniwersum przestępczym. Sprzyjało to mitologizacji norm i zasad regulujących walki, które to określali i współdzielili sami zawodnicy. Kolejnym etapem było normatywne legitymizowanie walk na gołe pięści z wykorzystaniem ekspertyz medycznych i poprzez dopuszczenie do systemu sportowego – inaczej niż w przypadku MMA, gdzie przeważał aspekt ekonomiczny. Należy podkreślić, że ten etap wiąże się z koniecznością nadzoru i kontroli agend społecznych, które włączają lub nie dane praktyki do ogólnych, wspólnych i legitymizowanych praktyk sportowych. Po tym etapie rozpoczęły się działania komercjalizacji i profesjonalizacji, a co za tym idzie – nadawania symboliki i tworzenia artefaktów oraz przestrzeni jako nośników świata boks na gołe pięści. Upodabniano też ten typ walk do boks w rękawicach. W tym procesie instytucje nadawały ramy i ograniczały brutalność oraz nieprzewidywalność walk na gołe pięści. Obecnie *bare knuckle fights* odbywają się ze sponsorami, w perspektywie globalnej, z szybkim wyprzedawaniem miejsc na widowni podczas gal, z transmisjami z walk i kreowaniem mistrzów-celebrytów.

Należy podkreślić, że *bare knuckle fights* nie są badane przez socjologów ani innych badaczy społecznych. Co jest równie interesujące – w czasopismach naukowych (m.in. „Revista de Artes Marciales Asiáticas” oraz „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology”) większą uwagę uzyskują sporty walki, których wymiar komercyjny i popkulturowy jest o wiele mniejszy, jak np. judo, kendo czy taekwondo. Odrębną kwestią jest próba porównywania

walk na gołe pięści z gladiatorstwem i związanym z nim widowiskiem. Próba ta wydaje się nieuprawniona choćby w kontekście koncepcji Eliasa [1980, 2011] związanej z procesem cywilizacyjnym. Trudno bowiem stworzyć coś na kształt spirali udowadniającej, że w obecnych czasach wracamy do odtworzonych ze starożytności widowisk lub że istnieje jakiś regres cywilizacyjny. Ponadto kto osądzałby, że dany sport i jego popularność są tego wyznacznikiem? Co więcej, porównanie to prowadzi do wyłączenia boksu na gołe pięści ze sportów walki, z czym, jak pokazano, jego przedstawiciele musieli się mierzyć w procesie instytucjonalizacji i włączenia do systemu sportowego. Boks na gołe pięści, przechodząc cały proces instytucjonalizacji, jest sportem walki o brutalnym wymiarze zarówno estetycznym, jak i sportowym, ale spełniającym wszystkie wymogi.

Obecny kierunek rozwoju walk na gołe pięści pozostaje nieoczywisty. Prawdopodobnie zakotwiczą one w pewnej niszy sportów walki, zachowując swój charakter, ale nie osiągną w żaden sposób rangi boksu w rękawicach. Istotne jest obserwowanie tego, co wokół tego typu sportu powstaje. Jakie konstrukty społeczne wytwarza, jakie dyskursy dotyczące np. płci zaczynają się pojawiać i dominować oraz w jaki sposób jest on soczewką ekstremalnych zachowań społecznych wywołanych funkcjonowaniem w społeczeństwie ponowoczesnym.

BIBLIOGRAFIA

- Anderson Jack.** 2009. "A brief legal history of prize fighting in nineteenth century America". *Sport in History* 24(1): 32–62. <https://doi.org/10.1080/17460260409414734>.
- Antonowicz Dominik, Radosław Kossakowski, Tomasz Szlendak.** 2015. *Aborygeni i konsumenci. O kibicowskiej wspólnocie, komercjalizacji futbolu i stadionowym apartheidzie*. Warszawa: IFIS PAN.
- Barr John.** 2020. Blood sport: Bare-knuckle fighting emerges from shadows. www.espn.com/boxing/story/_/id/28791748/blood-sport-bare-knuckle-fighting-emerges-shadows [dostęp: 2.01.2025].
- Beck Ulrich.** 2002. *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Berg Brennan K., Laurence Chalip.** 2013. "Regulating the emerging: A policy discourse analysis of mixed martial arts legislation". *International Journal of Sport Policy and Politics* 5(1): 21–38. <https://doi.org/10.1080/19406940.2012.656685>.
- Berger Peter L., Thomas Luckmann.** 1983. *Spółeczne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Berger Peter L.** 1995. *Rewolucja kapitalistyczna. Pięćdziesiąt tez o dobrobycie, równości i wolności*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- bkfc.com** [dostęp: 17.04.2025].

- Bottenburg, Maarten, Johan Heilbron.** 2006. "De-sportization of fighting contests: The origins and dynamics of no holds barred events and the theory of sportization". *International Review for the Sociology of Sport* 41: 259–282. <https://doi.org/10.1177/1012690207078043>.
- Butler David, Robert Butler, Joel Maxcy.** 2020. "New insights on the Louis-Schmeling paradox: Determinants of demand for subscription and pay-per-view boxing". *European Sport Management Quarterly* 22(4): 588–608. <https://doi.org/10.1080/16184742.2020.1820063>.
- Chomsky Noam.** 2013. *On anarchism*. New York: The New Press.
- Crawford Robert.** 1980. "Healthism and the medicalization of everyday life". *International Journal of Health Services* 10(3): 365–388. <https://doi.org/10.2190/3H2H-3XJN-3KAY-G9NY>.
- Crawford Robert.** 2006. "Health as a meaningful social practice". *Health* 10(4): 401–420. <https://doi.org/10.1177/1363459306067310>.
- Darmas Marcin.** 2019. *Na dystans. Rozważania socjologiczne o boksie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dunning Eric.** 1999. *Sport matters. Sociological studies of sport, violence and civilization*. London–New York: Routledge.
- Dunning Eric.** 2002. Figural contributions to the sociological study of sport. In: *Theory, Sport & Society*. J. Maguire, K. Young (eds.). 211–238. Oxford: Elsevier Science.
- Dunning Eric, Chris Rojek.** 1992. *Sport and leisure in the civilizing process. Critique and counter-critique*. London: Macmillan.
- Elias Norbert.** 1971. The genesis of sport as a sociological problem. In: *The sociology of sport: A selection of readings*. E. Dunning (ed.). 88–115. London: Frank Cass.
- Elias Norbert.** 1980. *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Elias Norbert.** 2011. *O procesie cywilizacji*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
- Elias Norbert, Eric Dunning.** 1986. *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process*. Oxford: Basil Blackwell.
- Frosdick Steve, Peter Marsh.** 2005. *Football hooliganism*. Uffculme: Willan Publishing.
- Giddens Anthony.** 2002. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gorman Bartley.** 2003. *King of the Gypsies. Memoirs of the undefeated bareknuckle champion of Great Britain and Ireland*. Rochdale: Milo Books.
- Gorn J. Elliot.** 2010. *The manly art. Bare-knuckle prize fighting in America*. Ithaca–London: Cornell University Press.
- Gorn J. Elliot.** 2019. *Bare-knuckle prize fighting*. The Cambridge Encyclopedia of Boxing. 34–51.
- Graeber David.** 2016. *Utopia regulaminów. O technologii, tępcie i ukrytych rozkoszach biurokracji*. Warszawa: Krytyka Polityczna.
- Graeber David, David D. Wengrow.** 2022. *Narodziny wszystkiego. Nowa historia ludzkości*. Warszawa: Zysk i S-ka.
- gromda.pl.** [dostęp: 17.04.2025].
- Hare Brain, Vanessa Woods.** 2024. *Przetrywają najzyczliwsi. Jak ewolucja wyjaśnia istotę człowieczeństwa?* Kraków: Copernicus Center Press.
- Holyst Brunon.** 1984. *Wandalizm*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jadczak Szymon.** 2022. Kradzież, oszustwo, porwanie. Przestępca przeszłość twórcy Gromdy, wiadomosci.wp.pl/kradziez-oszustwo-porwanie-przestepca-przeslosc-tworcy-gromdy-6750767201672128a [dostęp: 23.04.2025].
- Jarvis Matt.** 2006. *Sport psychology: A student's handbook*. London–New York: Routledge.

- JPT.** 2022. *Gromda. Mateusz Borek kończy współpracę z organizacją*. sport.tvp.pl/59057790/gromda-mateusz-borek-konczy-wspolprace-z-organizacja [dostęp: 23.04.2025].
- King Robert, Caoilfhionn O’Riordan.** 2019. “Near the knuckle: How evolutionary logic helps explain Irish traveller bare-knuckle contests”. *Human Nature* 30: 272–298. <https://doi.org/10.1007/s12110-019-09351-7>.
- Kurchak Sarah.** 2017. A brief history of outsiders insulting MMA. www.vice.com/en/article/a-brief-history-of-outsiders-insulting-mma [dostęp: 27.02.2025].
- Lenartowicz Michał, Jakub Mosz.** 2018. *Stadiony i widowiska. Społeczne przestrzenie sportu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Levy Marion.** 1972. *Modernization: Latecomers and survivors*. New York: Basic Books.
- Loudcher Jean-Francois.** 2001. “The origins of French boxing: Bare-knuckle duelling, savate and chausson 1820–45”. *The International Journal of the History of Sport* 18(2): 168–178. <https://doi.org/10.1080/714001559>.
- MacAloon J. John** 2009. *Igrzyska olimpijskie a teoria widowisk w społeczeństwach współczesnych. W: Rytuał, dramat, święto, spektakl. Wstęp do teorii widowiska kulturowego*. J.J. MacAloon (red.). 360–421. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Murphy Patrick.** 2002. Figurational sociology and its application to sport. In: *Handbook of sports studies*. J. Coakley, E. Dunning (eds.). 92–105. London–Thousand Oaks–New Delhi: SAGE Publications.
- Murphy Patrick, Ken Sheard.** 2006. “Boxing blind: Unplanned processes in the development of modern boxing”. *Sport in Society* 9(4): 542–558. <https://doi.org/10.1080/17430430600768785>.
- Nosal Przemysław.** 2014. *Technologia i Sport*. Gdańsk: Wydawnictwo Katedra.
- Nosanchuk A. Terrance.** 1981. “The way of the warrior: The effects of traditional martial arts training on aggressiveness”. *Human Relations* 34(6): 435–444. <https://doi.org/10.1177/001872678103400601>.
- Podgórska Joanna.** 2023. *Tak działa mózg. Jak dobrze dbać o jego funkcjonowanie*. Warszawa: Wydawnictwo WAB.
- Reel Guy.** 2001. “Richard Fox, John L. Sullivan, and the rise of modern American prize fighting”. *Journalism History* 27(2): 73–85. <https://doi.org/10.1080/00947679.2001.12062573>.
- Rousey Ronda.** 2016. *Moja walka / Twoja walka*. Kraków: Sine Qua Non.
- Sánchez-García Raúl.** 2020. “The spectacularization of violence in contemporary US bare-knuckle fighting”. *Sport in Society* 23(10): 1645–1658. <https://doi.org/10.1080/17430437.2020.1814576>.
- Sheard Ken.** 1992. “Boxing in the civilizing process”, unpublished PhD thesis, CNAA.
- Schor Juliet.** 1998. *The overspent American: Why we want what we don’t need*. New York: Harper Perennial.
- Sugden John.** 1996. *Boxing and society. An international analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Szyborska Wisława.** 2016. *Ludzie na moście*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Unified Rules – Association of Boxing Commissions** 2023. <https://www.abcbboxing.com/unified-rules/> [dostęp: 7.03.2025].
- Walsh M. Kevin.** 1994. “Regulating a health hazard”. *Journal of Contemporary Health Law & Policy* 11: 63–84.
- Waterhouse Richard.** 2002. “Bare-knuckle prize fighting, masculinity and nineteenth century Australian culture”. *Journal of Australian Studies* 26(73): 101–110. <https://doi.org/10.1080/14443050209387770>.

Dobrosław Mańkowski

Patryk Arys

**THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZING BARE-KNUCKLE FIGHTS:
FROM STREET FIGHTS TO GLOBAL EVENTS**

Abstract

Bare-knuckle fights are now a global social phenomenon. The aim of this article is to present the process of institutionalisation of bare-knuckle boxing and its social legitimisation. This type of fighting has a social history — from its popularity in emerging industrial societies, through a period of existence within the criminal underworld, to its re-emergence among mainstream combat sports. The article focuses on the path that bare-knuckle boxing has taken to now filling large sports arenas and be broadcast worldwide. The process of institutionalization has been accompanied by processes typical of capitalist societies and known from other sports disciplines: commercialization, professionalization, and mediatization. The paper also includes a comparative context with mixed martial arts (MMA) and the Polish version of bare-knuckle boxing. The analysis draws on the concepts of institutionalization by Peter L. Berger and Thomas Luckmann [1983].

Keywords: boxing, bare knuckle fights, combat sports, institutionalization, social change